

Vzpomínka na RNDr. Rudolfa J. Prokopa, CSc. (25. 7. 1934 – 2. 8. 2018)

In memory of RNDr. Rudolf J. Prokop, CSc. (July 25, 1934 – August 2, 2018)

Vojtěch Turek¹

Abstract

RNDr. Rudolf J. Prokop, CSc., was standing out as one of the most remarkable palaeontologists of the post-war generation, which has significantly extended knowledge about biodiversity of Palaeozoic invertebrates of the Bohemian Massif. He spent most of his scientific career in the National Museum, Prague, focusing on echinoderms, primarily crinoids. Most fossils studied by R. J. Prokop originated from the so-called white layers, produced by weathering of late Silurian and Devonian carbonates. The fossils included thousands of minute skeletal elements and complete crinoid calices from the collection of Ing. František Hanuš and Josef Bouška, which they had obtained by sieving loose material from the white layers. He also studied material newly obtained from occasional outcrops in the Bohemian Karst. Besides that, R. J. Prokop contributed to the popularization of paleontology in the form of talks, and provided dozens of interviews for radio stations, televisions and daily newspapers. Popular-science publications he authored or co-authored are highly valued, and his scientific achievements will be commemorated for future generations by numerous fossils named in his honour.

RNDr. Rudolf Jan Prokop, CSc., patří k významným osobnostem poválečné generace paleontologů, která zásadním způsobem přispěla k rozšíření dosavadních poznatků o biodiverzitě staroprvohorních bezobratlých Českého masivu. Zaměřil se na ostnokožce, z nichž snad nevynechal žádnou skupinu, která se u nás vyskytuje. V jeho bibliografii najdeme práce věnované pralilijicím, jablovcům, karpoidům, terčovcům, poupěncům, hvězdicím, hadicím i holoturiím. Těžiště jeho badatelské činnosti však spočívalo v systematickém zpracování lilijic, přičemž značnou pozornost věnoval i otázkám biostratigrafickým a paleoekologickým. Ve spolupráci s dalšími specialisty publikoval také práce týkající se jiných skupin bezobratlých, např. trilobitů, korálů či chroustů. Věnoval se studiu vzájemných vztahů mezi ostnokožci a jinými organismy – symbióze, komensalismu, parazitismu, výběru substrátu přisedajících larev ostnokožců. Protože lilijice tvořily zejména v období siluru a devonu velmi významnou součást mořské fauny a často se dokonce staly hlavní složkou bioklastických sedimentů, byla badatelská činnost R. J. Prokopa úzce spjata s výzkumem Českého krasu.

Podstatnou část životní dráhy R. J. Prokopa zmapoval v souvislosti s dosaženými životními jubilei velmi detailně Václav Petr (PETR 1994a, b, 1999, 2004), dodatek sepsaný při příležitosti jeho 80. narozenin vyšel o deset let později (TUREK 2014). V uvedených pracích najdeme i jeho kompletní bibliografii do roku 2014. Připomeňme si proto jen některé základní životopisné údaje a méně známé životní mezníky.

R. J. Prokop se narodil 25. 7. 1934 v Praze, otec byl matematik (statistik), matka pianistka. Otec ho směřoval k přírodním vědám, zálibu malý Rudolf nalézal zejména v botanice a entomologii. Při jedné z vycházek do Prokopského údolí přinesl domů své první zkameněliny. Záhy poté přišlo dilema, co si koupit za první uspořené peníze – vzduchovku, nebo již tehdy velmi ceněnou knihu prof. Josefa Augusty *Divy prasevna* s ilustracemi Zdeňka Buriana. Po krátkém váhání vyhrála u Rudolfa paleontologie a pak už „z rozjetého vlaku“

Obr. 1. Rudolf J. Prokop ve své pracovně v Národním muzeu, kolem roku 1970. Autor fotografie neznámý. Z archivu R. Prokopa.

Fig. 1. Rudolf J. Prokop in his office at the National Museum, around 1970. Author of the photo unknown. Archive of R. Prokop.

nikdy nevystoupil. Není divu, Barrandien je jedinečný terén a sotva kde jinde na světě se na tak malém a snadno přístupném území setkáme s paleontologickým záznamem tak dokonalým, jako právě zde.

Gymnázium R. J. Prokop ukončil v r. 1953, ale ještě za studií, v septimě (1952), publikoval v časopise *Vesmír* svůj první odborný článek o ordovických zkamenělinách z Prahy-Štrašnic. V letech 1953–1958 studoval geologii na Geologicko-geografické fakultě Univerzity Karlovy (UK) v Praze na Albertově. Za studií si přivydělával jako pomocný asistent prof. Radima Kettnera, pak i prof. Bedřicha Boučka na Pedagogické fakultě UK. Po ukončení studií se jako asistent nakrátko vrátil k prof. Kettnerovi. Pro mladého absolventa bylo snadné dostat se do konfliktu s autoritářským panem profesorem, zvláště pokud nesdílel jeho názor. O tom se ostatně přesvědčili i další absolventi z poválečné generace geologů, např. Vladimír Havlíček či Ivo Chlupáč. V roce 1960 R. J. Prokop z fakulty odešel a nastoupil jako geolog do Ústředního ústavu geologického. Bylo to období systematické geologické dokumentace celé republiky, a tak jeho hlavní náplní byly mapovací práce. V rámci tohoto prioritního úkolu mu byly přiděleny terény budované metamorfovanými horninami v západních Čechách. O tři roky později byl konečně přerazen do skupiny zaměřené na terény paleozoické, kde mapoval především na severní Moravě. V r. 1965 ukončil postgraduální studium na Přírodovědecké fakultě a získal tituly RNDr., CSc. V průběhu postgraduálního studia, jako člen autorského týmu vedeného

¹ Národní muzeum, Přírodovědecké muzeum, Václavské náměstí 68, 115 79 Praha 1; vojtech_turek@nm.cz

Český kras (Beroun), XLIV (2018), 70–72, 2 obr.

© Muzeum Českého krasu, p. o., Beroun

ISSN 1211-1643

ISBN 978-80-87708-11-8

prof. Zdeňkem V. Špinarem, zpracoval pro publikaci *Systematická paleontologie bezobratlých* všechny hlavní kapitoly týkající se ostnokožců (s výjimkou ježovek). Během zaměstnání v Ústředním ústavu geologickém publikoval několik významných pojednání o poupěncích, jablovcích i lilijicích. Významně se podílel i na přípravách geologických exkurzí pro 23. Mezinárodní geologický kongres v Praze, předčasně ukončený v důsledku vstupu vojsk Varšavské smlouvy na území republiky 21. srpna 1968.

V létě roku 1969 byl v rámci politických „čistek“ z Ústředního ústavu geologického propuštěn. Odchod z tohoto pracoviště měl však, jak se záhy ukázalo, pro vědeckou kariéru R. J. Prokopa velký pozitivní přínos. Po krátké „praxi“ v Holešovickém pivovaru přijal koncem r. 1969 místo paleontologa v Národním muzeu (NM). Zde pracoval jako vědecký pracovník a kurátor sbírek staršího paleozoika do r. 1996 a mohl se tak více věnovat paleontologii. Jeho následný odchod do důchodu však byla víceméně formální záležitost. V Muzeu byl nadále takřka denně, dokud to jeho zdravotní stav dovozoval. Teprve v důsledku stěhování paleontologických sbírek do nových depozitářů v Horních Počernicích musel četnost svých návštěv paleontologického oddělení omezit. I přes zhoršený zdravotní stav sem však nadále dojížděl a podílel se na taxonomické determinaci sbírkových

fondů a jejich definitivním ukládání. Během života R. J. Prokopa vyšlo na 170 vědeckých a odborných článků (včetně kapitol v odborných knihách), jichž je autorem či spoluautorem.

Zvláštní pozornost věnoval R. J. Prokop zkamenělinám z tzv. bílých vrstev, produktu dosud ne zcela jednoznačně objasněných zvětrávacích pochodů svrchnosilurských a devonských vápenců. Systematicky třídil a vědecky vyhodnocoval rozsáhlý, mimořádně cenný materiál ze starších muzejních fondů získaný plavením těchto sypkých zvětralin na sítěch s různou velikostí ok. Šlo především o tisíce drobných fosilií ze sbírky Ing. Františka Hanuše a Josefa Boušky z lokalit Praha-Zlíchov, lom „U kapličky“, Praha-Smíchov, „Na Konváře“, Klukovice „Červený lom“, Praha-Řeporyje, „Černý lom“ a „Lobolitovalá stráň“. Během dlouhodobé spolupráce Národního muzea a Velkolomu Čertovy schody, a. s., (VLČS) jsme spolu, v souvislosti s postupující těžbou, sledovali výskyty poloh bohatých na zkameněliny a zvláště pak bílých vrstev také v areálu VLČS. Pozornost jsme zaměřili i na zvětralinové kůry na velkých blocích koněpruských vápenců. V úvahu přicházely i další příležitostné výskyty bílých či žlutavě zbarvených zvětralin, např. v zářezu silnice na Plzeň pod Barrandovem nebo bílé vrstvy z lomu Hvíždalka severně od Kosoře. V proplaveném materiálu z ostnokožců sice převládaly

Obr. 2. Rudolf J. Prokop (vpravo), Irena JANČAŘÍKOVÁ a Vojtěch Turek během terénní exkurze do Českého krasu; kolem roku 1980. Autor fotografie neznámý. Z archivu V. Turka.

Fig. 2. Rudolf J. Prokop (right), Irena JANČAŘÍKOVÁ and Vojtěch Turek during a field trip to the Bohemian Karst, around 1980. Author of the photo unknown. Archive of V. Turek.

kosterní elementy lilijic, místně však byly hojně zastoupeny i ježovky a hadice. Vědeckým zhodnocením ostnokožců nabídl R. J. Prokop zcela nový pohled na jejich rozmanitost a význam v rámci silurských a devonských faun Barrandienu.

Nahlédneme-li do bibliografie R. J. Prokopa, vytušíme význam jeho setkání s podstatně mladším kolegou Václavem Petrem. Jak V. Petr vzpomíná, jejich plodná spolupráce začala oboustrannými sympatiemi, „nějak lidsky si rozuměli, smáli se stejným věcem, oba měli velice rádi zvířata, obdivovali jejich chytrost, prostě byli na stejné vlně“. Během dvaadvaceti let spolupráce publikovali v letech 1986–2007 jednačtyřicet vědeckých pojednání, vesměs vysoké odborné kvality.

Muzejní práce paleontologa zahrnovala však mnohem více než péči o sbírky, vědecký výzkum, působení v různých vědeckých a odborných komisích a radách apod. Šlo také o popularizaci vědy, které se R. J. Prokop významně věnoval. Zahrnovala přípravu scénářů a materiálů pro výstavy, odbornou pomoc okresním či krajským muzeím, spolupráci s orgány ochrany přírody (CHKO Český kras, CHKO Křivoklátsko). Pomáhal např. s určováním zkamenělin i dodatečným určováním jejich provenience v Muzeu Českého krasu v Berouně po stěhování z Duslovy vily do Jenštejnského domu na náměstí (Vladimír Lysenko, písemné sdělení). Jednalo se o fosilie, u nichž tyto údaje z nějakých důvodů chyběly. Podobně tomu bylo s paleontologickým materiálem po povodních v r. 2002. Na společné terénní výpravy do činných i opuštěných lomů a na další paleontologické lokality v Českém krasu vzpomíná bývalá kurátorka muzea Irena JANČAŘÍKOVÁ: „*Rudolf hned v terénu nalezené zkameněliny, které vzápětí obohatily sbírky berounského muzea, určoval. Činil tak s lehkostí a samozřejmostí, jako by nebylo nic snazšího, a samozřejmě také s humorem.*“

Popularizační činnost R. J. Prokopa zahrnovala také přednášky, desítky rozhovorů pro rozhlas, televizi, denní tisk a také populárně-vědecké publikace. V roce 1981 vydalo nakladatelství Artia knihu *Fossilien*, se zdařilými ilustracemi Vladimíra Krba. Pro mladou generaci sběratelů zkamenělin napsal knihu *Zkamenělý svět* (1989) za níž obdržel cenu Nakladatelství Práce. Kniha nahradila dříve tolik žádanou, posléze však nedostupnou a již značně obsahově zastaralou publikaci Ferdinanda Prantla *Život českých pramořů* (1952). S Radvanem Horným a malířem Janem Sovákem jsme pak koncem devadesátých let intenzivně pracovali na projektu nových paleontologických rekonstrukcí prvohorních biotopů Barrandienu. Výsledkem bylo přes 50 obrazových rekonstrukcí zahrnujících časový úsek cca 150 milionů let a kniha *Ztracená moře uprostřed Evropy* (2003), která získala cenu Hlávkovy nadace. S oběma knižními tituly byly spojeny i výstavy v berounském muzeu, které se těšily velké popularitě.

Nepočítatelně bylo návštěv sběratelů i laiků, kteří přinášeli do muzea své nálezy s cílem něco víc se o nich dozvědět. Svým vstřícným, empatickým přístupem si snadno získával jejich důvěru. Nikoho neodbyl, každému byl ochoten věnovat vzácný čas. Přinesené nálezy příchozím nejen určil, dokázal jim je přiblížit i zevrubněji, třeba jen rychlou, názornou kresbou. Důležité bylo i sběratele v jejich aktivitách korigovat a vhodně nasměrovat. Mnozí z nich, bez rozdílu věku, se pak často přicházeli opakovaně „pochlubit“ novými nálezy. Díky tomu R. J. Prokop dokázal nejednou podchytit a pro NM získat vědecky cenný materiál, a to nejen jednotlivé exempláře, ale i celé kolekce. Měl tak zásadní podíl např. na tom, že NM odkazem získalo podstatnou část unikátní sbírky fosilií manželů Vladimíra a Boženy Plasových z šáreckých a rokycanských „kuliček“. Přístup R. J. Prokopa k mladým zájemcům o paleontologii názorně ilustruje vzpomínka prof. Michala Mergla: „*Mnoho paleontologů mi pomáhalo, ale Rudolf držel svého druhu primát. Poprvé jsem se s ním setkal v roce 1974. Bylo*

mi tehdy 14 let a s maminkou jsme byli obdivovat zkameněliny vystavené v Národním muzeu, v sále Barrandea. Marně jsem se pokoušel určit fosilní hvězdičky, kterou jsem měl tehdy s sebou, a paní dozorkyně mne nasměrovala za panem doktorem. Dodnes si pamatuji, jak jsme s úctou otevírali ty těžké dveře do Rudolfovy „svatyně“. Dodnes také cítím tu libou vůni tabáku, která k Rudolfovi patřila. Nešťetněkrát mi v životě pomohl: půjčoval mi literaturu, seznámil mne, jako nepražáka, s badateli, ke kterým jsem vzhlížel s úctou – Milanem Šnajdrem, Ladislavem Markem, Aloísem Příbylem, Ivem Chlupáčem, Radvanem Horným, nechal mne jako kluka nahlížet do zásuvek se zkamenělinami, doporučil mne Vladimíru Havlíčkovi, specialistovi na ramenonožce, který hledal svého nástupce, pomohl mi mnohokrát v odborné kariéře posudky i slovy. Výčet by byl dlouhý. Miloval jsem jeho vyprávění a historky o paleontologii. Při našem posledním setkání mi věnoval útlou knížku vlastních vzpomínek: „Těžko uvěřitelné, leč pravdivé příběhy“. Je stejně laskavá, jako byl Rudolf sám.“

Na společném pracovišti v NM jsme prožili celé čtvrtstoletí a naše upřímné přátelství pak přetrvalo dalších dvaadvacet let až do jeho smrti. Rudolf byl oblíbený pro svůj pozitivní, moudrý vztah k životu a smysl pro humor, byl noblesní, vzdělaný, spolehlivý, ochotný kdykoliv pomoci, empatický, nikomu nezáviděl, nikoho nezarmoutil, vždy byl nad věcí, ve svých nárocích zůstal velice skromný. Svoji ženu Elišku i širší rodinu měl velice rád. Kromě paleontologie a dalších přírodovědných oborů se zajímal o literaturu, historii, malířství a hudbu. Jeho přínos v poznání paleozoických ostnokožců shrnul v dopise z 9. srpna 2018 přední odborník na tuto skupinu Angličan Chris Paul: „*He made a very significant contribution to early echinoderm studies and will be sorely missed in the echinoderm community.*“ Trvale jej budou připomínat i četné fosilie, pojmenované na jeho počest, jako např. karpoid *Prokopicystis* CRIPS, 1969, plž *Prokopelia* HORNÝ, 1992 nebo jablovec *Prokopius* PAUL, 2018. Název poslední jmenované zkameněliny byl publikován v *Bulletin of Geosciences* (vol. 93, 3) těsně před jeho skolem.

Literatura

- PETR V. (1994a): Z čeho vlastně jsou vápence Českého krasu? aneb RNDr. Rudolf Prokop, CSc. šedesátníkem. – *Český kras*, 19: 55–62. Beroun.
- PETR V. (1994b) 60th Birthday of Rudolf Prokop's. – *Časopis Národního muzea, Řada přírodovědná*, 163, 1–4: 121–128. Praha.
- PETR V. (1999): 65th Birthday of dr. Rudolf J. Prokop. – *Časopis Národního muzea, Řada přírodovědná*: 168, 1–4: 5–6. Praha.
- PETR V. (2004): Dr. Rudolf Jan Prokop – 70th Birthday (Rudolf before his employment at the National Museum, Praha). – *Časopis Národního muzea, Řada přírodovědná*: 173, 1–4: 6–10. Praha.
- TUREK V. (2014): Rudolf Jan Prokop, Octogenarian. – *Acta Musei Nationalis, Pragae, Series B – Historia Naturalis*: 70, 3–4: 125–128. Praha.